

KADINSIZ DEMOKRASİ
VE
CİNSİYETÇİ PARLAMENTO

Dr. M. Ramazan DEMİRCİ

Siyasal Kitabevi

Aralık 2024, Ankara

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Kadınsız Demokrasi ve Cinsiyetçi Parlamento

Yazar: Dr. M. Ramazan Demirci

Editör: Ekrem Berkay Ersöz

Kapak Tasarımı - Sayfa Düzeni: Şeyma Çetin

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

1. Baskı: Aralık 2024, Ankara

ISBN No: 978-625-6586-31-4

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı: Sayfa Basım Sanayi Tic. Ltd. Şti.

Tevfik İleri Mah. Emek Cd. Polat Sk.

No:2 Pursaklar/ANKARA

Sertifika No: 77079

Dağıtım: Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Tarih, mücadeleye gerek duymadan, Tanrı'dan bir lütuf olan erkeklığın kutsanması, yüceltilmesi ve herkese üstün kılınmasıyla yazılmıştır.

KADINSIZ DEMOKRASİ VE CİNSİYETÇİ PARLAMENTO

Dr. M. Ramazan DEMİRCİ

Eřim Merve'ye

Kızlarım Gülten ve İnci'ye

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	9
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	15
Demokrasinin Kadınsız Yüzü: Temsil ve Gerçeklik.....	16
Demokrasi: İdeal ve Gerçeklik	16
Liberal Demokrasi: Modern Devletin Temel Yapısı	21
Müzakereci Demokrasi: Ortak Akıl ve Karar Alma	25
Radikal Demokrasi: Çatışma ve Diyalog.....	26
Demokrasi ve Cinsiyet Eşitliği: Kadınların Yeri	27
Siyasal Temsil ve Kadın	30
Cinsiyet ve Siyasi Katılımın Dinamikleri	36
Eşitlik İddiası: Siyaset ve Cinsiyet Arasındaki Uçurum	44
Refahın Cinsiyeti: Ekonomik Gelişme ve Kadının Yeri	52
Kadınsız Demokrasi: Seçim Sistemlerinin Temsildeki Gizli Gücü.....	60
Nispi Temsil: Sessizlerin Sesi, Çeşitliliğin Yüzü	62
Çoğunluk İlkesi: İstikrarı İnşa Eden Dinamik	63
Karma Seçim Sistemleri: İki Sistemin Buluşma Noktası	65
İyi Seçim Sistemi Arayışında Hangi Model Öne Çıkıyor?.....	66
Kadın Temsilini Güçlendiren Seçim Sistemleri: Bir Karşılaştırma	67
Temsiliyetin Anahtarı: Cinsiyet Kotaları ile Güçlenen Kadınlar	70
BÖLÜM 2: KADINLAR VE DEMOKRASİ: TARİHSEL BİR MÜCADELENİN İZLERİ.....	77
Kapanan Kapıların Ardında: Modern Öncesi Dönemde Kadının Siyasal ve Sosyal Yeri.....	78
Zincirli Özgürlük: Antik Yunan Döneminde Kadının Sosyal ve Siyasal Yeri	78
Karanlık Çağların Sessiz Figürleri: Ortaçağ'da Kadın	91
Modern Çağda Kadının Yükselişi ve Toplumsal Eşitsizliklerle Mücadele.....	97
Köklü Bir Direnişin Anatomisi: Feminist Mücadelenin Yükselişi ve Kalıcı Dönüşümleri.....	116
Özgürlük ve Eşitlik İçin İlk Mücadele: Birinci Dalga Feminizm	125
Özgürlük, Eşitlik ve Üreme Hakları: İkinci Dalga Feminizmin İzinde	129
Yeni Dalga, Yeni Sesler: Üçüncü Dalga Feminizmin Çoğulcu Mücadelesi.....	131
Dijital Çağın Feminizmi: Dördüncü Dalganın Yükselişi	133
BÖLÜM 3: GÜÇ KORİDORLARINDA KADINLAR: ÖNEMLİ SİYASİ POZİSYONLARDA KADIN TEMSİLİ	137
Kadınların Parlamentolardaki Durumu (2000).....	138

Meclis Başkanlığı Pozisyonundaki Kadınlar (2000)	140
Devlet ve Hükümet Başkanlıklarındaki Durum (2000).....	141
Bakanlık Pozisyonundaki Kadınlar (2000)	143
Kadınların Parlamentolardaki Durumu (2005).....	145
Meclis Başkanlığı Pozisyonundaki Kadınlar (2005)	149
Devlet ve Hükümet Başkanlıklarındaki Durum (2005).....	151
Bakanlık Pozisyonundaki Kadınlar (2005)	152
Kadınların Parlamentolardaki Durumu (2010).....	154
Meclis Başkanlığı Pozisyonundaki Kadınlar (2010)	157
Devlet ve Hükümet Başkanlıklarındaki Durum (2010).....	158
Bakanlık Pozisyonundaki Kadınlar (2010)	160
Kadınların Parlamentolardaki Durumu (2015).....	163
Meclis Başkanlığı Pozisyonundaki Kadınlar (2015)	166
Devlet ve Hükümet Başkanlıklarındaki Durum (2015).....	168
Bakanlık Pozisyonundaki Kadınlar (2015)	170
Kadınların Parlamentolardaki Durumu (2020).....	172
Meclis Başkanlığı Pozisyonundaki Kadınlar (2020)	175
Devlet ve Hükümet Başkanlıklarındaki Durum (2020).....	177
Bakanlık Pozisyonundaki Kadınlar (2020)	179
2000-2020 Yıllarına Ait Verilerin Genel Değerlendirilmesi	181
Siyasi Oyun Kurucular: Kadınların Karar Alma Süreçlerindeki Gücü	186
SONUÇ	195
KAYNAKÇA	201

ÖNSÖZ

Kadınların meclislerdeki temsiliyeti, yalnızca demokratik bir düzenin bir nişanı değil, aynı zamanda adaletin, eşitliğin ve kapsayıcılığın bir toplumda ne denli kök saldığını gösteren bir aynadır. Demokrasi, yalnızca oyların toplanıp dağıtılmasıyla tanımlanamayacak kadar yüce bir idealdir; onun özünde temsilin derinliği ve niteliği yatar. İşte bu noktada, kadının siyasal varlığı, insan cemiyetinin tektip bir erkek hâkimiyetinden kurtulup, hakikatin çok sesliliğine ulaşması için zaruridir. Zira kadının yokluğu, siyasetin kendi hakikatinden uzaklaşması demektir; oysa onun varlığı, toplumsal gerçekliğin çok yönlü yüzlerini bir araya getirir.

Gerçek eşitlik, yalnızca bireysel hakların muhafazasıyla sınırlı kalmaz; bilakis, cemiyetin tüm kesimlerinin karar alma sürecine katılımını mümkün kılar. Bu katılım, yalnızca bir hak değil, aynı zamanda bir erdemdir; zira farklı bakış açıları ve deneyimlerin politika sanatına kattığı derinlik, daha adil, daha dengeli ve daha sürdürülebilir bir düzenin temelidir. Böyle bir düzen, yalnızca bugünün değil, geleceğin de hakikatine hizmet eder. Bu nedenle, kadınların siyasal süreçlerdeki yeri ne yalnızca bir hak talebi ne de bir lütuf isteğidir; o, insanlık şehrinin taşlarını yeniden dizmek, adaleti temel alarak yeni bir düzen kurmak için elzemdir.

Bu kitap, kadınların parlamentolarda temsili meselesini, demokratikleşme süreçleriyle kesişen bir eksenle ele almayı amaçlamaktadır. Kadınların siyasetteki rolünü güçlendirme çabalarının, demokrasinin kalitesini artırmadaki etkilerini tartışırken, aynı zamanda cinsiyet kotaları, seçim sistemleri ve eko-

nomik gelişmişlik düzeyi gibi faktörlerin kadınların temsiliyet oranlarını nasıl şekillendirdiğini kapsamlı bir şekilde irdelemektedir. Kitapta yer alan analizler, kadınların siyasi kararlarda etkin bir rol oynayabilmesi için gereken yapısal ve kültürel dönüşümlere ışık tutmayı hedeflemekte, bu bağlamda daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir demokrasinin inşasında atılması gereken adımları derinlemesine tartışmaktadır. Sonuç olarak, demokrasinin istikbalini kadınların yokluğunda tahayyül etmek, güneşin aydınlığını yalnızca gölgeyle aramak gibidir. Kadının siyasette güçlü bir temsil bulduğu bir düzen, yalnızca bir idealin değil, hakikatin gerçekleşmesidir. İşte böylesi bir siyaset, demokrasiyi sadece bir kavram olmaktan çıkararak hayatın ta kendisi haline getirir.

Kendi akademik birikimim ve yıllara dayanan deneyimlerim, bana bir gerçeği açıkça gösterdi: Kadınların parlamentolardaki temsiliyeti, modern demokrasinin kalitesinin göstergesi olarak kabul edilmelidir. Bu kitap, işte bu vizyonu hayata geçirme arzusunu taşıyanlara ilham verecek niteliktedir.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde, değerli bilimsel katkıları ve kıymetli rehberlikleriyle bana yol gösteren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hüseyin BAL'a, akademik desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Ömer LİMANLI'ya ve her aşamada işbirliği içerisinde olduğum kıymetli mesai arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Bülent AKDEMİR'e içten teşekkürlerimi sunarım.

Dr. M. Ramazan DEMİRCİ

GİRİŞ

Tarih, mücadeleye gerek duymadan, Tanrı'dan bir lütuf olan erkekliğin kut-sanması, yüceltilmesi ve herkese üstün kılınmasıyla yazılmıştır. Tarih boyunca erkeklik, âdeta mücadelesiz bir zafer gibi, kutsal bir lütuf olarak kabul edilmiş, sorgulanmadan yüceltilmiş ve diğer kimliklerden üstün bir mertebeye yerleştirilmiştir. Erkekliğin bu sorgulanmaz üstünlüğü, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin derin köklerine işaret etmenin ötesinde, tarihin yazımında kimin söz sahibi olduğunun da açık bir göstergesidir. Kadınların dışlanması, bu hikâyenin yarım kalmış bir anlatı olduğunun en belirgin kanıtıdır.

Bu noktada, erkekliğin “Tanrı vergisi” olarak kabul edilmesi, sosyal düzenin sorgulanmaz bir dogma haline getirildiği ideolojik bir süreçtir. Toplumlar, erkeklik üzerinden inşa edilen bu iktidar yapısını nesilden nesile aktarmış, böylece kadınların ve diğer dışlanmış grupların hak ve temsil mücadelesi âdeta “normalin” dışında bir direniş olarak görülmüştür. Bu yapı, sadece biyolojik cinsiyete dayanan bir üstünlük fikrini yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda siyasal ve toplumsal kurumların erkeklik ekseninde şekillendirilmesine yol açmıştır.

Ancak, tarih erkekliğin bu yüceltilmesini yalnızca tanrısal bir hak olarak bırakmaz. Mücadele gerektirmeden elde edilen bu üstünlük, aslında iktidarı elinde bulunduranların, kadınları sistematik bir biçimde kamusal ve özel alandan dışlayarak inşa ettikleri bir tahakküm düzenini yansıtır. Bu bağlamda erkeklik, tarihin bilinçli bir şekilde erkeği merkeze alan ideolojik bir inşa sürecinin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu durum, Michel Foucault'nun iktidarın mikro düzeyde nasıl işlediğine dair yaptığı analizleri hatırlatır. Erkekliğin bu yüceltilmiş konumu, sadece hukuki ve siyasi düzeyde değil, toplumsal normlar, söylemler ve gündelik pratiklerle de sürekli yeniden üretilmiştir. Bu bağlamda, erkeklik bir hegemonya aracına dönüşmüş, Gramsciyen anlamda "rıza dayalı iktidar" kavramının bir uzantısı olmuştur. Erkeklik, doğal ve tartışmasız bir üstünlük olarak kabul ettirilmiş, bu da tarihin seyrinde cinsiyet rollerini sabitleyen, kadınları sürekli marjinalleştiren bir anlatı yaratmıştır.

Bu anlatının kırılmasının, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin en zorlayıcı yönlerinden biri olduğu aşıkardır. Zira kadınlar ve marjinalize edilmiş topluluklar, yalnızca bu ideolojik düzeni sorgulamakla kalmayıp onu yeniden şekillendirmek için de mücadele etmek zorundadır. Erkekliğin bu övünülmüş konumu, toplumun diğer yarısının –kadınların– insanlık tarihine olan katkılarını görmezden gelen, onların siyasi, sosyal ve ekonomik haklarını yok sayan bir anlayışı pekiştirmiştir.

İnsanlık tarihi, cinsiyet rollerine dayalı bir çelişkiyle şekillenmiştir. Kadının biyolojik olarak anne rolüne sıkıştırılması, onun toplumsal sorumluluklarının ev işleriyle sınırlı kalmasına neden olmuştur. Tarih boyunca kadının üreme ve bakım fonksiyonları toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmiş, erkeğince üretken ve dış dünyayla ilişkili rolleri yüceltilmiştir. Bu biyolojik ayrımlar kültürel normlarla birleştğinde, cinsiyet eşitsizliğinin köklü bir ideolojiye dönüştüğü görülmüştür.

Kadının bedeni ve annelik rolü üzerinden şekillendirilen bu toplumsal yapı sadece biyolojik bir gerçeklik değil, aynı zamanda ideolojik bir inşadır. Simone de Beauvoir'ın ünlü "Kadın doğulmaz, kadın olunur" sözü bu durumu özetler. Kadına biçilen annelik rolü, onu toplumsal üretimden, kamusal alandan dışlayarak erkeğin egemenliğine tabi kılmıştır. Bu durum yalnızca biyolojik bir zorunluluğun değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ideolojisinin bir sonucudur. Erkeğin "avcı" ve "keşifçi" olarak tanımlanması ise onu bilginin, iktidarın ve toplumdaki etkin rollerin sahibi olarak yüceltmıştır. Tüm bu süreç, kadın ile erkek arasındaki hiyerarşiyi kurumsallaştırmış ve bu hiyerarşi, tarih boyunca çeşitli formlarda yeniden üretilmiştir.

Ayrıca bu tarihsel çelişkinin erkek egemen kültür tarafından nasıl rasyoneleştirildiğine de bakmak gerekir. Toplumun erken dönemlerinden itibaren, erkeğin doğayla kurduğu ilişkiler, onu toplumsal düzenin üst basamaklarına

taşınmış; avlanma, savaş ve üretim gibi faaliyetler erkeğin statüsünü pekiştirmiştir. Oysa kadının emeği, özellikle ev içi emeği tarihsel olarak görünmez kılınmış ve değersizleştirilmiştir. Toplumsal yapının üretken ve tüketici bireyleri olarak kadın ve erkek ayrımının kökenleri, yalnızca fiziksel farklılıklarda değil, bu fiziksel farklılıkların toplumsal hiyerarşiler kurmak için nasıl araçsallaştırıldığına yatmaktadır.

Bu tarihsel çelişki yalnızca geçmişle sınırlı kalmamış, modern dönemde de devam etmiştir. Bugün dahi kadınlar toplumsal rollerini annelik, bakım ve ev içi emeğin sınırları içerisinde sıkışmış olarak bulmaktadır. Kapitalizmin ve modern toplumların bu rolleri nasıl yeniden ürettiği, feminist akademisyenlerin özellikle dikkat çektiği bir noktadır. Silvia Federici, kadının ev içi emeğinin kapitalist toplumda nasıl ücretsiz hale getirildiğini ve bu emeğin sömürülmesinin erkek egemen sistemin temel dayanaklarından biri olduğunu açıkça ortaya koyar. Bu bağlamda, kadının tarih boyunca biyolojik farklılıkları üzerinden nasıl dışlandığını anlamak, bugünkü eşitsizliklerin kökenlerine dair derin bir kavrayış sağlar.

Kadınların siyasal alandan dışlanışına demokrasi tarihi perspektifinden bakıldığında ise, Antik Yunan demokrasilerinden bugünün gelişmiş parlamenterlerine uzanan bir çizgi çekilebilir. Antik Yunan'da *polis* kavramı, kamusal alanın bir erkeğin yetki alanı olduğunu öne sürerken kadınları ev içi rollerle sınırliyordu. Bu ayrım, siyasal temsiliyetin temelinde yatan cinsiyet hiyerarşilerinin köklerini oluşturur. Ancak kadınların tarihsel dışlanması sadece antik dönemle sınırlı kalmamış, modern ulus-devletlerin yükselişiyle dahi devam etmiştir.

Aydınlanma dönemine gelindiğinde demokrasi kavramı halk egemenliğiyle özdeşleşse de halkın tanımı genellikle erkek vatandaşlarla sınırlı kalmıştır. Rousseau gibi düşünürler, özgürlüğün halkın iradesine dayandığını savunmuşlardır, fakat bu halk gerçekte kadınları kapsamaz. Bu çelişki, Aydınlanma düşüncesinin evrenselcilik iddiasını sorgulamak için önemli bir zemindir. Kadınlar bu dönemde kamusal alanın dışına itilmiş ve siyasetten uzaklaştırılmışlardır. Ancak Mary Wollstonecraft ve Olympe de Gouges gibi feministler, kadınların haklarını savunarak bu adaletsizliğe meydan okumuşlardır.

Kadınların siyasal temsiliyeti ve katılımı modern demokrasilerin yalnızca bir gerekliliği değil, aynı zamanda adaletin de temel taşıdır. Siyasal alanın cinsiyet temelli hiyerarşilerle şekillendiği bir dünyada, kadınların kamusal alandan dışlanması, bir nevi demokrasinin işleyişindeki kusurları görünür kılar. Ancak

bu dışlanma yalnızca tarihsel bir arka plana dayanmaz; bugün dahi, kadınların siyasete katılımı küresel ölçekte ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Bu noktada, feminist teori ve siyaset bilimi, kadınların siyasal temsili sorununu toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin merkezinde ele alır.

Demokrasi halkın tamamının katılımını hedeflerken, kadınların siyasete katılımını garanti edemeyen bir sistemin tam anlamıyla demokrasi olup olmadığı tartışmalıdır. Bugün bile birçok ülkede kadınların siyasete erişimi sınırlı kalmakta, bu durum da demokrasiyle ilgili daha büyük soruları beraberinde getirmektedir. Feminist siyaset kuramcıları, kadınların siyasal arenada görünür olmalarının demokrasiye sadece niceliksel değil niteliksel bir katkı sağladığını öne sürerler. Chantal Mouffe'un *radikal demokrasi* anlayışında olduğu gibi, kadınların temsiliyeti farklılıkların meşru bir şekilde siyasette yer bulmasıyla ilgilidir. Bu anlamda, kadınların katılımı demokrasinin kalitesini belirleyen bir test niteliğindedir.

Kadınların siyasetten dışlanmalarının nedenlerinden biri de tarihsel olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet normlarıdır. Kadınlar uzun bir süre boyunca duygusal, kırılğan ve siyasete uygun olmayan bireyler olarak görülmüştür. Bu algı, siyasetle erkeğin rasyonel doğasının uyumlu olduğuna dair bir anlayışa dayanmaktadır. Ancak bu toplumsal cinsiyet hiyerarşileri feminist teorisyenler tarafından eleştirilmiş ve erkek egemen siyasal yapılar sorgulanmıştır. Judith Butler'ın *toplumsal cinsiyetin performatifliği* kavramı, bu normların toplumsal inşasını deşifre ederek kadınların siyasal alanda daha fazla yer bulmalarına olanak sağlamıştır.

Kadınların parlamentolardaki temsili sadece bir cinsiyet eşitliği meselesi değil, aynı zamanda seçim sistemleri ve siyasal yapılarla da yakından ilişkilidir. Kadınların temsiliyetini artırmak için seçim sistemlerinin reforme edilmesi gerekmektedir. Nispi temsil sistemleri, çoğunluk sistemlerine kıyasla kadınların parlamentolara daha fazla girmesini sağlayan bir yapı sunar. Ayrıca cinsiyet kotaları gibi mekanizmalar bu eşitliği sağlamak için kullanılan etkili araçlardan biridir. 1990'lardan bu yana birçok ülkede uygulamaya konan bu kotalar kadınların siyasetteki görünürlüğüne artırsa da yeterli değildir. Bu bağlamda, yasalar kadınların siyasete katılımını teorik olarak güvence altına alsın da siyasal kültür ve toplumsal cinsiyet normları bu katılımı sınırlamaya devam etmektedir. Ayrıca, neoliberal politikaların yarattığı eşitsizlikler, kadınların siyasal temsiliyeti üzerindeki etkilerini daha da derinleştirmektedir. Burada, Gramsci'nin hegemonya kavramı üzerinden bir okuma yaparak, kadınların siyasal alanda güç-

lenmesi için karşı hegemonik mücadelelerin önemine değinmek mümkündür.

Kadınların siyasal katılımı ve temsiliyeti yalnızca bir hak mücadelesi değil, aynı zamanda demokrasinin gerçek anlamda işleyişi için bir gerekliliktir. Demokrasi toplumun her kesimini kapsamalı ve tüm bireylere eşit fırsatlar sunmalıdır. Kadınların siyasi arenada temsil edilmeleri sadece demokrasinin meşruiyetini artırmakla kalmaz, aynı zamanda siyasal karar alma süreçlerine çeşitlilik ve derinlik kazandırır. Dolayısıyla kadınların siyasete tam katılımı, toplumsal adaletin sağlanması ve demokrasinin niteliğinin yükseltilmesi için vazgeçilmezdir. Kadınların siyasal alanda daha fazla yer bulmaları sadece cinsiyet eşitliğinin değil, aynı zamanda toplumsal gelişimin ve ilerlemenin de anahtarıdır.

Bu kitabın bir erkek yazar tarafından kaleme alınmış olması, cinsiyet eşitliği ve kadınların parlamentolardaki temsiliyeti gibi konuların yalnızca kadınların mücadelesi olarak değil, toplumsal bir sorumluluk olarak ele alınması gerektiğini daha da anlamlı kılmaktadır. Kadınların toplumsal ve siyasal hayata entegre olma süreçlerini tartışırken, erkeklerin bu süreçteki rolü ve sorumluluğu göz ardı edilemez. Erkeklerin, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine katkı sunmaları bu dönüşümün hızlanmasına ve daha geniş bir kabul görmesine olanak tanıyacaktır. Dolayısıyla, erkek bir yazarın bu meseleye dair ortaya koyduğu perspektif, toplumsal değişimin çok yönlü doğasını gözler önüne sermekte ve bu alandaki tartışmalara yeni bir boyut kazandırmaktadır.